

OE KENZABURO'NUN KENDİ AĞACIMIN ALTINDA ADLI ESERİNDE JAPON KÜLTÜR, TARİH VE TOPLUM ÖĞELERİ

Ali Volkan Erdemir^{1,*}

¹ Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Japon Dili ve Edebiyatı ABD, 38039, Kayseri

*e-mail: avolkan.erdemir@gmail.com

Özet: 1994 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Japon yazar Oe Kenzaburo, yapıtlarını doğuştan zihinsel engelli oğlu Hikari için yazdığını ve artık onu ifade etme çabasını başarıyla tamamladığını belirtmiştir. Oe bundan sonra arkadaşı dünyaca ünlü Japon orchestra şefi Ozawa Seiji ile aynı amaç için gayret edecektir: Geleceğin büyüklerine eğitim vermek. *Kendi Ağacımın Altında* (2001) bu amaca hizmet için yazdığı kitaplarından biridir. Kitabın "Çocuklar Neden Okula Gitmelidir?" kısmında Oe, İkinci Dünya Savaşı sırasında geçen çocukluğuna değinirken, Japon tarihi, toplumu ve kültürü üzerine zengin bir malzeme sunar. Bu haliyle bu kısım ve kitap sadece Japon çocukları için değil, Japonya'ya ilgi duyan herkes için bilgi barındırırken, eserin yazınsal nitelik taşıması ve yazarının Nobel Edebiyat Ödülü almış bir edebiyat ustası olması, metnin zevkle okunmasına imkan tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oe Kenzaburo, Japon kültürü, Japon edebiyatı, Japon tarihi.

Japanese Cultural, Historical and Social Codes in Oe Kenzaburo's *Jibun no Ki ni Shita de*

Abstract: Oe Kenzaburo, who won the Nobel Prize for Literature in 1994, claimed that he wrote all his novels up to that time in order to express the feelings of his first son Hikari who is mentally dischallenged. In that sense, in winning the Nobel Prize, he believed that he had achieved his goal. He therefore started to write for children. In a similar way his close friend Seiji Ozawa, the world famous orchestral conductor, works towards promoting a love of classical music among children. Oe, in his book, *Jibun no Ki ni Shita de* wrote about Second World War Japan, the period in which he himself was a child. The book is a good example for understanding culture through a literary work, as it provides us with knowledge not only Japanese culture but also its history and society.

Keywords: Oe Kenzaburo, Japanese culture, Japanese literature, Japanese history

1. GİRİŞ

Japon yazar Oe Kenzaburo, Nobel Edebiyat Ödülü'nü (1994) aldıktan sonra yapıtlarını doğuştan zihinsel engelli oğlu Hikari için yazma amacını tamamladığını belirtmiş ve kalemini yeni bir gaye için kullanmaya karar vermiştir: Geleceğin büyüklerine eğitim vermek. Bu amaca hizmet için çocukluk hatıralarını kaleme aldığı (*Jibun no ki no shita de*) *Kendi Ağacımın Altında* (2001) adlı kitapta yer alan "Çocuklar Neden Okula Gitmelidir?" kısmında Oe, İkinci Dünya Savaşı sırasında geçen çocukluğu ve oğlunun okul ile ilişkisine değinirken Japon kültürü, toplumu ve tarihi üzerine zengin bir malzeme sunar. Bu şekilde bu kısım ve kitap sadece Japon çocukları için değil, Japonya'ya ilgi duyan herkes için bilgi barındırırken, eserin yazınsal nitelik taşıması ve yazarının Nobel Edebiyat Ödülü almış bir edebiyat ustası olması, metnin zevkle okunmasına imkân tanımaktadır.

Bu yazıda öncelikle Oe Kenzaburo hakkında bilgi verilmiş, ardından "Çocuklar neden okula gitmelidir?" kısmı "Oe Kenzaburo Çocukken" ve "Hikari" başlıkları altında iki kısımda, kültür, toplum ve tarih öğeleri dikkate alınarak incelenmiş, son kısımda ise genel değerlendirme yapılmıştır.

2. OE KENZABURO HAKKINDA

1935 yılında Japonya'nın Shikoku Bölgesi'nde doğan Oe Kenzaburo, Kawabata Yasunari'nin ardından (1968) Nobel Edebiyat Ödülü kazanan ikinci Japon yazardır. 7 Aralık 1994 tarihindeki ödül töreninde yaptığı konuşmanın başında çocukluğundan bahsederken ve ormanlık bir vadinin içinde bulunan köyünde yaşadığı günlerde okuduğu iki kitaptan söz etmiştir. Birincisi, *Huckleberry Finn'in Maceraları*, ikincisi ise *The Wonderful Adventures of Nils*'dir¹. İlkini okuduğunda, ev içinde bulamadığı esenliği geceleyin ormanda ağaçlar arasında uyurken bulmasından duyduğu pişmanlıktan kurtulduğunu söylemiştir. İkincisinde ise kahramanın küçük bir insana dönüşüp kuşların dilini anlamasını ve onlarla yaptığı macera dolu seyahatleri okumaktan aldığı keyfi dile getirmiştir.

Oe Kenzaburo, yıllar boyu eserlerini zihinsel engelli oğlu Hikari² için yazdığını söylemiştir. Oe'nin Nobel Edebiyat Ödülü'nü almasına oğlunun sessiz çığlığının tüm dünyada yankılandığı söylenebilir.

¹ Türkiye'de yirmi beş yıl kadar önce TRT'de Pazar sabahları "Uçan Kaz" adıyla çizgi filmi gösterilirdi.

² Hikari Japoncada "ışık" sözcüğünü karşılar.

Oe Kenzaburo, çoğunluğu iki ana temaya dayanan çok sayıda eser vermiştir. Örneklemek gerekirse; yeni doğan çocuğunun özürülü olduğu gerçeğiyle yüzleşme çabasını konu alan *Kişisel Bir Sorun*³ (1964) ve II. Dünya Savaşı sonrası Japonya'sında modern kültür ile köy yaşamı arasındaki farkın konu edildiği *Sessiz Çılgılık*⁴ (1967).

1958 yılında Japonya'nın en itibarlı edebiyat ödülü Akutagawa Ödülü'nü kazanan Oe Kenzaburo, dönemin eleştirmenleri tarafından Mishima Yukio'dan beri ortaya çıkan en önemli genç yazar olarak nitelendirilir. Sonradan alacağı ödüller bu yargının doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. 1964'te aldığı Shinchosha Ödülü'nü, 1967'de Junichiro Tanizaki, 1983'te Jiro Osaragi izler; 1973'te Noma Ödülü'nün ardından sıra 1994 yılındaki Nobel Edebiyat Ödülü'ndedir. 1994 yılında Japonya'da kültür ve sanat alanında verilen en itibarlı ödül olan Order of Culture'ı ise, bu ödülün Japon İmparatoru'nu ilahlaştırma çağrışımı içerdiğini söyleyerek reddeder. Diğer yandan, 2007 yılından beri Japonya'nın en saygın yayınevlerinden Kodansha tarafından, başarılı bulunan genç yazarlara Oe Kenzaburo Ödülü verilmektedir.

Tokyo Üniversitesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı öğrenimi görmüş olan Oe Kenzaburo, eserlerini yüz yirmi yıldan beri süregelen klasik Japon roman stilinden farklı bir tarzı benimseyerek kaleme almıştır.

3. "ÇOCUKLAR NEDEN OKULA GİTMELİDİR?"

Oe Kenzaburo'nun *Kendi Ağacımın Altında* adlı eserinin tümünü bu yazıya dâhil edip incelemek makale yazım standartlarına aykırı olacağından tartışma "Çocuklar neden okula gitmelidir?" kısmı üzerinden yürütülecektir. Oe Kenzaburo, tüm yaşamı boyunca çocukların neden okula gitmeleri gerektiğini kendine iki kez sormuş ve her ikisinde de kendini tatmin edici yanıtları bulunduğunu belirtmiştir. İlk kez çocukluğu sırasında, ikinci kez soruşu ise ilk çocuğu Hikari'nin öğrenimi sırasında güçlüklerle karşılaştığı günlere denk gelir.

3.1. Oe Kenzaburo Çocukken

Oe, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki çocukluğunu aşağıdaki cümlelerle ifade eder⁵: *Çocukların neden okula gitmeleri gerektiğini ilk kez kendime sormadan önce, 1945 yılının sonbaharında çok yadırgadığım bir olay yaşadım. On yaşındaydım. O*

³ Çeviren: H. Can Erkin (Japonca aslından). Can Yayınları, 2010, ikinci basım.

⁴ Çeviren: İlnur Özdemir, Altın Kitaplar, 1995.

⁵ Bu yazıdaki alıntılar Japoncadan Türkçeye tarafımca çevrilmiştir.

yaz, ülkem, Pasifik Savaşı'nda yenilmişti. Japonya; ABD, İngiltere, Hollanda, Çin ve diğer müttefik kuvvetlerine karşı savaşmıştı. Atom bombası insanların yaşadığı bir şehre ilk kez bu savaşta atılmıştı.⁶

Oe, savaş sonrasındaki toplumsal değişimi şu şekilde aktarır:

Savaşta yenilen Japonların yaşamında büyük değişiklikler oldu. O güne değin çocuklar da yetişkinler de, ülkemizde en kudretli kişi olan Japon İmparatoru'nun "tanrı" olduğuna inanmak üzere eğitilmiştik. Ancak, savaştan sonra, İmparator'un insan olduğu gerçeği ortaya çıktı.⁷

Değişimin kendini en şiddetli hissettirdiği olgulardan biri ise ABD'nin Japon algısındaki yerinin tümüyle alt üst olmasıdır:

Savaştığımız ülkeler arasında ABD en çok korktuğumuz ve en çok nefret ettiğimiz olanıydı. Aynı ABD, savaşın tahribatından iyileşme çabalarında bugüne değin en çok yardım aldığımız ülke oldu.⁸

Çocuk Oe, yaşanan ani değişikliklerden son derece rahatsız olur. Artık okula gitmeyi istemez. Aile mesleği olan orman bekçiliğini sürdürmenin, okulda öğretilenlerle de bir ilgisi olmadığına kendini ikna eder. Bu halini aşağıdaki paragrafta açıkça dile getirir:

Böylece, savaş bittikten bir ay sonra okula gitmez oldum. Yaz ortasına değin İmparator'un "tanrı" olduğunu söyleyip, fotoğrafı önünde saygı ile eğilen, bizleri Amerikalıların insan değil de hayvan veya canavar olduklarına inandıran öğretmenlerimiz artık büyük bir rahatlıkla bunların tam aksini söylüyorlardı. O ana kadarki düşünce tarzının, öğretim tarzının yanlış olduğu yönünde bir açıklama yapılmamış, bu durumun öz eleştirisi yapılmamıştı. Çok doğal bir şeymiş gibi, "Japon İmparatoru insandır", "Amerikalılar arkadaşımızdır" fikirleri aşılana yeni eğitim sistemi başlatıldığı için okula gitmez oldum.⁹

Oe Kenzaburo yazarlık mesleğinin yanı sıra gazete muhabirliği de yapmış, Mao, Sartre, Chomsky gibi ünlü düşünür ve yazarlarla söyleşiler de yapmıştır. Bu kişilerin arasında ise en iyi hatırladığının Chomsky olduğunu belirtir Oe; ilk atom bombasının Japonya'ya atıldığı gün ABD'de şenliklerle kutla-

⁶ Oe Kenzaburo. Jibun no ki no shita de içinde "Naze kodomo wa gakkou ni ikaneba naranai no ka". Tokyo: Asahi Shinbunsha, 2001, ss. 7-8.

⁷ Oe, a.g.e., s. 8.

⁸ Oe, a.e.

⁹ Oe, a.g.e., s.10.

malar yapılırken Chomsky tüm gün ormana gizlenmiş ve gece yarısına kadar oradan çıkmamıştır. Oe, ABD askerlerinin köylerine girdiği günkü olayları da detaylarıyla hatırlamaktadır:

*İşgal ordusu askerlerinin jipleriyle ormanın içindeki vadiden küçük köye girdikleri gün –o köy benim doğup büyüdüğüm yerdir – öğrenciler yolun iki tarafında sıralanmış, el yapımı Amerikan bayraklarını sallayıp “Hello!” diye bağırarak ABD askerlerini karşılıyorlardı. Ama ben o gün okuldan kaçıp, ormana gitmişim.*¹⁰

Okula gitmeyi tamamıyla bırakan Oe, her gün ormana gidip akşama değin orada ağaç ve bitkileri elindeki kitaptaki resimlerle karşılaştırarak ad ve özelliklerini çalışmaya başlar. Böylece büyüdüğünde ormanla ilgili bir işte çalışacağını düşünür. Ancak bir gün ormanın çeşitli yerlerinde sel oluşturacak denli şiddetli yağmur yağar; Oe mahsur kaldığı ormanda sıırsıklam ve ateşler içindeyken itfaiyeciler tarafından kurtarılır. Eve gelen doktor, Oe'yi kurtarmanın olası olmadığını söylese de annesi bir an bile başından ayrılmaz. Bir ara gözlerini açan Oe annesiyle şu konuşmayı yapar:

“Anne, ben ölüyor muyum?”

(...)

“Sen ölsen bile, bir kez daha doğuracağım için endişelenme.”

“... Ama doğacak çocuk, şimdi ölüp gidecek olan benimle farklı çocuk olmayacak mı?”

“Hayır, aynı olacak” dedi annem. “Benden doğacak. Senin şu ana kadar gördüklerini, duyduklarını, okuduklarını, yaptıklarını, hepsini benden doğacak yeni sana anlatacağım. Sonra, şimdiki senin bildiği sözcükleri, yeni sana anlatacağım için, iki çocuk da tümüyle aynı olacak.”¹¹

Oe, o sırada yaptıkları konuşmayı yetişkin olduktan sonra bile tam anlamıyla kavrayamadığını belirtir. Bir gün okulda yaşadığı şu olayı aktarır:

*Sınıftaki dersin ardından oyun alanında beysbol oynarken –bu savaş bittikten sonra yaygınlaşan bir oyundu – bir an dalıp gittim ve şunları düşündüm: Şu an burada bulunan ben, o çok ateşlenip ıstırap çeken çocuk öldükten sonra, annemin tekrar doğurduğu, yeni çocuk muydum acaba? O ölmüş çocuğun gördükleri, duydukları, okudukları, kendi başına yaptıklarının hepsini annem yeni doğan çocuğa anlattığı için, bunlar eskiden beri hafızasındaymış gibi hissediyor olamaz mıydı? Yine ben, ölen çocuğun kullandığı dili devralıp, onun gibi düşünüp, konuşuyor olamaz mıydım?*¹²

Yaşam bu şekilde kendini sürmektedir.

¹⁰ Oe, a.g.e., s.10.

¹¹ Oe, a.g.e., ss. 12-13.

¹² Oe, a.g.e., ss. 13-14.

3.2 Hikari

Eleştirmen Takashi Tachibana, “Hikari olmasaydı, Oe edebiyatı da olmazdı.” diyerek Hikari’nin Oe Kenzaburo ve eserleri için önemini vurgular. Sadece yazın alanında değil öz yaşamında da Hikari’nin Oe için önemi büyüktür. Oe, her gün adeta ibadet eder gibi düzenli olarak iki şeyi yaptığını söyler. Birincisi değer verdiği yazar ve düşünürlerin eserlerini iki saat okumaktır. İkincisi ise her gece Hikari’yi tuvalete götürüp getirdikten sonra yatağına yatan Hikari’nin üzerini örtmektir.

Oe, aynı kitapta Hikari’den şöyle bahseder:

İlk çocuğum Hikari bir erkek çocuğudur. Başında anormal bir şeyle doğdu; başının arka kısmında, neredeyse iki başlıymış gibi görünecek kadar büyük bir yumruyla. Doktorlar bu yumruyu kesip alırken, beyin kısmına zarar vermemek için ellerinden geleni yaptılar.¹³

Hikari’nin sağlık durumu iyileşme gösterir, ancak kalıcı bir problemle yaşamı boyunca mücadele etmek zorunda kalacaktır:

Hikari kısa sürede iyileşti ancak dört, beş yaşına geldiğinde bile konuşamıyordu. Yüksek sese ve ses tonlarına çok duyarlıydı. Vahşi kuş seslerinin pek çoğunu da insan dilinden önce ezberlemişti. Bir kuşun ötüşünü duyunca, önceden uzunçalarda sesini öğrendiği bu kuşun adını söyleyebiliyordu. Bu Hikari’nin konuşmasının başlangıcıydı.¹⁴

Hikari gelişim süreci normal seyriyle devam eden çocuklardan bir yıl geç olarak yedi yaşındayken özel okula başlar. Bu okulda farklı engelleri bulunan çocuklar bulunmaktadır. İçlerinde her zaman yüksek sesle konuşanlar, yerinde duramayan, sürekli hareket eden, masaya çarpan, sandalyeyi devirenler vardır. Oe, pencereden odaya baktığında Hikari’nin iki eliyle kulaklarını kapattığını ve vücudunun kaskatı kesildiğini görünce onu okula göndermekte tereddüde düşer, çocukların neden okula gitmeleri gerektiğini düşünür. Bir orman evine çekilip orada Hikari’nin seslerini dinlemeyi sevdiği kuşlarla birlikte yaşayabileceğini, kendisinin ise sevdiği yazı işini sürdürüp eşinin de resim yapmaya devam edebileceğini düşünür.

Çocukların neden okula gitmeleri gerektiğinin cevabını Oe’ye Hikari’nin kendisi verir:

¹³ Oe, ag.e., s. 15.

¹⁴ Oe, ag.e., ss.15-16.

(Hikari) Özel okula başladıktan bir süre sonra, kendisiyle aynı şekilde, yüksek ses ve gürültüden rahatsız olan bir arkadaş edindi. İkisi her zaman sınıfın bir köşesinde el ele tutuşarak bu duruma dayanır olmuşlardı. Dahası, Hikari, hareket etme yetisi kendisinden daha zayıf olan arkadaşının tuvalete gitmesine yardımcı oluyordu. Evdeyken en ufak bir şey için bile annesine güvenen Hikari'ye göre arkadaşına faydalı olmak yeni bir mutluluktur. İkisi diğer çocuklardan uzakta bulunan sandalyelere oturup radyodaki müzik yayını dinler olmuşlardı.¹⁵

Diğer yandan müzik eğitimine annesiyle başlayan Hikari yıllar içinde şarkı söyler duruma gelmiştir. Oe, bu makaleye konu edilen olayları temel alan bir şiir yazar ve Hikari bu şiir için beste yapar. "Mezuniyet - Varyasyon Ekli" isimli bu şarkı pek çok gösteride çalınır.

Müziğin Hikari için anlamını Oe şöyle ifade eder:

Bugün Hikari için müzik, yüreğinde bulunan derin ve zengin şeylerin farkına varmasını, başka insanlara bunu aktarmasını ve toplumla bağ kurmasını sağlamak için kullandığı dildir. Bu iletişim şekli ailemiz içinde filizlenmişti, ancak Hikari okula gidince etkin bir hal aldı. Sadece Japon dili değil, kimya, matematik, beden eğitimi, müzik de kendimizi anlayıp diğer insanlarla bağ kurmamızı sağlayan birer dildir. Yabancı dil de bunlardan biridir.¹⁶

Çocukların neden okula gitmeleri gerektiğini ikinci kez kendine soran Oe Kenzaburo, yanıtı yine bulmuştur. Ortak bir dilde buluşmak üzere çocuklar okula giderler. Bu ortak dil, sadece lisan değil, matematik, müzik gibi diğer insanlarla sözlü ya da sözsüz iletişim kurulmasını sağlayan bir araçtır.

4. SONUÇ

Oe Kenzaburo'nun *Kendi Ağacımın Altında* romanının "Çocuklar neden okula gitmelidir?" kısmında okur İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarındaki Japonya'ya gider ve o dönemdeki Japon toplumu, düşünce yapısı hakkında genel bir bilgi edinebilir. Aynı zamanda, Japonya'da ormana verilen önemden kitaba verilen değere kadar, bugünün Japonyasının kültürel zenginliğinin oluşumu üzerine ipuçları elde edebilir. Japon toplumunun homojen bir yapısının olmadığı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çocuk Oe ile arkadaşları arasındaki

¹⁵ Oe, ag.e., s. 18.

¹⁶ Oe, ag.e., s.19.

düşünce farklılığından da anlaşılabilir. Atom bombasının ilk kez insanların yaşadığı bir şehre atılması, Japon İmparatorunun tanrı olduğu inancının yerini onun insan olduğu düşüncesine bırakması sadece birkaç gün içinde oluşması, aynı kısa süreç içinde ABD'nin canavar düşmandan arkadaş ülkeye dönüşüvermesi gibi dönemin tarihsel ve toplumsal öğelerine bu metinde rastlanabilir.

Okur, kitabın bu metninde yakın dönem Japonyası'nda engelliler için imkânlar hakkında da genel bilgi edinebilir.

Çocukluğunda beğenerek okuduğu iki kitap Oe'nin peşini bırakmamış, kendisi ve oğlu da adeta bu kitapların kahramanları haline gelmiştir. Oe, Huckleberry Finn gibi ormanda kendini maceraya atmış; Hikari ise Nils gibi kuşların dilini anlamıştır.

Japon çocuklar için yazılmış bu kitap, Türkçeye çevrilmesi durumunda, okunması ve anlaşılması kolay olmasının yanı sıra , okuyucuya tarihsel, toplumsal, kültürel ve düşünce tarihi açılarından Japonya'yı daha anlaşılır kılacak malzeme sunar.

5. KAYNAKLAR

- [1] "Kenzaburo Oe, The Art of Fiction". Interviewed by Sarah Fay. *the PARIS REVIEW*, No: 195. 2010.
- [2] Oe, Kenzaburo. "Japan, The Ambiguous, and Myself", in *Les Prix Nobel. The Nobel Prizes 1994*. Editor: Tore Frängsmyr. Stockholm: Nobel Foundation, 1995.
- [3] Oe, Kenzaburo. *Jibun no ki no shita de* içinde "Naze kodomo wa gakkou ni ikaneba naranai no ka". Tokyo: Asahi Shinbunsha, 2001. (ss. 7-20)
- [4] Richie, Donald. *Japanese Literature Reviewed*. New York: ICG Muse, Inc. 2003. (ss. 464-471)